

סימן מו

ברית מילה בלא נוכחות ציבור

בעשרה".

וכך מובא בפרדר"א (פי"ט) על הפסוק "עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור" – "כל עדות נאמנות לישראל בעשרה. הכינור שהיה מנגן בו דוד בעשרה נימין עדות, ברית מילה בעשרה עדות, המת בעשרה עדות, ברכת השם בעשרה עדות, חליצה בעשרה עדות, ברכת נישואין בעשרה שנאמר "ויקח בועז עשרה אנשים".

ונראה בהסבר הדבר, שיש מצוות שאדם עושה אותם באופן פרטי, אך יש מצוות שיש עניין שיהיה בזה ציבור. חתונה שזוג מישראל מתחתן אמנם זה גם דבר פרטי, אך בניין בית בעמ"י שייך גם לדבר כלל ישראלי, כי ריבוי משפחות יהודיות בישראל שנבנות בקדושה הרי הן בונות את כלל ישראל, וכשזה נהפך לכללי צריך עשרה. ונראה שה"ה בברית מילה, שהיא כניסת התינוק הערל לעם ישראל. ברית מילה אינה רק תיקון פרטי לתינוק, אלא זהו תיקון לעמ"י, וכפי שכתב ערוה"ש (יו"ד סי' רס"ב ס"ח) "שהוא חותם ברית קודש ובוזה נכנס לקדושה", ולכך צריכים עשרה מישראל. (כך נראה גם להסביר את משמעות דברי המדרש על עשרה הנימים שהיו בכינורו של דוד המלך – שהשירה שדוד הלחין וניגן לא היתה שירה פרטית, אלא שירה כלל ישראלית, שהפכה להיות חלק מתפילת העם היהודי לדורותיו. וכן לקבורת אדם מישראל שנפטר צריך עשרה, כי פטירתו היא אבדה לכלל ישראל, וכשם שכניסה לעם ישראל צריכה עשרה כך יציאה מן העולם צריכה עשרה מישראל). סיבה נוספת שצריך עשרה מובאת בכללי

שאלה:

נשאלתי ע"י משפחה שנולד לה נכד, ואם היילוד מסכימה לערוך את הברית בציבור בצנעא בלבד, ללא נוכחות ציבור. האם צריך מניין לברית מילה, או שניתן לעשות המילה בבית בלא ציבור, ועד כמה צריך להתעקש בדבר זה?

תשובה:

א. עריכת ברית במניין – מקורות וטעמים

בטור (יו"ד סי' רס"ה סעיף ו') מובא: "שדר רב צמח גאון: היכא דליכא אלא איתתא וגברא תפיס ליה לינוקא מברכין על המילה, והיכא דאפשר לה עבדינן לה בעשרה, והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מעשרה".

וכתב הב"ח (שם ד"ה שדר) שחידושו הוא שגם כאשר מלים את התינוק ללא עשרה, מברכים על המילה. וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' רס"ה ס"ו) וז"ל: "היכא דאפשר עבדינן למילה בעשרה, והיכא דלא אפשר עבדינן בפחות מעשרה".

ואמנם ברקאנטי (בסי' תקצ"ג) כתב שאין לעשות הברית בפחות מעשרה, אך טעמו קשה – מדוע לדחות מצווה דאורייתא אם אין מניין? לשם כך צריך לחקור אחר טעם המנהג למול במניין.

כתב האור-זרוע (הלכות מילה סי' ק"ז ס"ק י"ב): "ונהגו לקבץ המניין כשמלין, משום דאמרינן בפרדר"א פי"ט כל עדות נאמנה לישראל בעשרה וכו' עד עדות ברית מילה

בפרסום המצווה. וכן מצינו בראשונים שנהגו לעשות הברית בבית הכנסת (תוס' פסחים ק"א ע"א ד"ה דאכלו ושתו, מהרי"ל הלכות מילה. תשב"ץ קטן סי' שצ"ג. בעל העיטור הלכות מילה ועוד). וכן כתב ערוה"ש (יו"ד סי' רס"ה סעיף ל"ז) שנוכחות העשרה אינה לסעודה "אלא לעצם המילה, ואפשר דמשום פרסומי הוא (כהד"מ שהובא לעיל) דכל פרסום הוא בעשרה (כתובות ז' ב')."

ובשו"ע הרב (באו"ח סי' של"א ס"ח) כתב שהטעם הוא משום "ברוב עם הדרת מלך". מכאן שיש עניין לעשות את הברית בפני כמה שיותר אנשים.

אמנם נחלקו הפוסקים האם עדיף למול את הבן סמוך לתפילת שחרית במניין מצומצם, או להמתין ולמול מאוחר יותר ברוב עם: לדעת השד"ח (כללים מערכת ז' כלל ג') והח"א (כלל ס"ח ס"ו) "זריזין מקדימין למצוות" עדיף מ"רוב עם", ויש שפסקו ש"רוב עם" עדיף (שו"ת מקור חיים לר"ש הכהן כר' ג'), אך כל זה דווקא כשיש עשרה אנשים אחרי תפילת שחרית, אך אם לא יהיו עשרה אנשים לאחר תפילת שחרית כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' י"ח) שלכו"ע יש לעשות את הברית בעשרה אפי' אחר חצות היום, וכפי שפסק בשו"ע (שם). נמצאנו שמילת הבן בפני מניין אנשים הנה דין חשוב יותר מההידור של "זריזים מקדימים למצוות".

עוד טעם מדוע צריך עשרה בשעת הברית מובא בספר מעבר יבוק (מובא בשו"ת יבי"א שם): "שמה שעומדים בעת מצוות ברית מילה (וכמ"ש ויעמוד כל העם בברית) הוא לכבוד השכינה הבאה להופיע מאורה על כל העוסקים במצווה ההיא, וכן הובא בספר זכר דוד (פרק ס"ח). וכיוון דשכינה קדמא ואתיא,

המילה לר"י הגוזר (עמ' 61) – שהמילה נקראת 'אות', שהוא אחד מניסיונותיו של אברהם אבינו, ואות הוא עניין של פרסום ברבים, ולכן צריך לפרסם הניסיון והאות שבו נתנסה אברהם אבינו בעשרה מישאל. טעם נוסף מובא בדרכי-משה (יו"ד סי' רס"ה ס"ק א') בשם הגהות האלפסי פר"א דמילה (בדפוסים שלפנינו אינו מופיע, אך מופיע בשלטי גיבורים שעל המרדכי סוף פרק ר"א דמילה): "צריך להיות עשרה לברית מילה דמדמין תינוק הנימול ליוצא מבית האסורים שצריך להודות באפי' עשרה (ברכות נ"ד ע"ב), ולכן אומרים 'הודו' בברכת מילה. ולפי שהברכה בשביל התינוק מטעמין לו כוס של ברכה".

את מהות 'בית האסורים' ניתן להבין בשני אופנים: א. הערלה היא בית האסורים, כפי שמרומז בזכריה (ט' י"א): "גם את בדם בריתך שלחתי אסריך", וכשמסירים את הערלה כביכול נפדה והשתחרר הנימול; ב. רחם האם הוא בית האסורים והלידה היא השחרור. וכן מפורש באו"ז (הלכות מילה סי' ק"ז) שאחד מהד' שצריכים להודות (לברך הגומל) זה היוצא מבית האסורים "והתינוק הנולד דומה ליוצא מבית האסורים", משמע שהלידה היא השחרור. וכן משמע במהרי"ל (הלכות מילה סי' ע"א) שכתב "וכן התינוק יצא כן מאסורי מעי אמו". [אמנם ברור שטעם זה הנו בבחינת 'חזי לאצטרופי', דאל"כ גם על לידת בת היה צריך להודות בפני עשרה דווקא מלבד ברכת הגומל, כפי שעושים בלידת הבן].

טעם נוסף הביא הדרכי משה (שם) בשם רב צמח גאון "הא דבעינן עשרה היינו לפרסומי מצווה, אבל אי ליכא עשרה מלין מייד ולא מעכבין המצווה". רואים שיש עניין רב

לכתחילה יש לעשותה לכה"פ בפני מניין אנשים. ולכתחילה עדיף להרבות נוכחים כמה שיותר, משום "ברוב עם הדרת מלך". ובמקום שאי אפשר לאסוף עשרה, צריך לאסוף כמה אנשים שניתן. וכתב בספר כורת-הברית (סי' רס"ב אות י"ד) שבשעת הדחק אפשר לצרף נשים ועבדים למניין.

ב. אף בשעת השמד הקפידו על מילת הבן בפני ציבור

ישנן ראיות חזקות מהגמ' עד כמה נוכחות האנשים במצוות המילה חשובה ועד כמה הקפידו עליה אבותינו. בגמ' בב"ב (דף ס' ע"ב) מובא: "תניא... ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזירות רעות וקשות ומבטלת ממנו תורה ומצוות, ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן, ואמרי לה לישוע הבן, דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה" וכו'. וביאר הרשב"ם (שם ד"ה לשבוע הבן), ששבוע הבן פירושו הוא ברית מילה. ולכאורה קשה מדוע נקטה הגמ' בלשון "ואין מנחת אותנו ליכנס לשבוע הבן" ולא נקטה בלשון פשוטה יותר: "ואין מנחת אותנו למול את בנינו?"

מכאן נראה שגזירת השמד של הרומאים הייתה מופנית כלפי כל המשתתפים והנוכחים במצוות המילה ולא רק כנגד המלים את בניהם. ואעפ"כ, למרות הגזירה, עמ"י מסר את הנפש כדי להיות נוכח בברית המילה, ועל כך תעיד הגמ' בסנהדרין (דף ל"ב ע"ב)

לאו אורח ארעא בפחות מעשרה, שכל בי עשרה שכינתא שריא (סנהדרין ל"ט). ובכך מובן מדוע דווקא במצווה זו צריך עשרה ולא במצוות אחרות. (ולעיל הסברנו עפ"י הפרדר"א את טעמן של שאר המצוות הזוקקין עשרה עיי"ש).

עפ"י מובן מה שכתב השלטי-גיבורים ריש מסכת מגילה מהרי"א: "נראה בעיני שמבטלין ת"ת לברית מילה, שהרי מילה גדולה מהוצאת המת שיש לו קוברין, ואם מבטלין ת"ת בעבור הוצאת המת כ"ש בעבור מצוות מילה". ומשמע שזה אפי' כשאין קיום המצווה תלוי בו. וכתב היעב"ץ במגדל עוז (סי' ט"ז ס"ק ב') שמצווה ללכת למקום שיש שם ברית מילה והרי הוא כמקבל פני שכינה. ובספר אוצר הברית (ח"א עמ' קפ"ד הערה ט') כתב בשם ספר זוכר הברית (סי' כ"א סעיף ג') דאפי' כשיש כבר מניין, יש מצווה על הנוספים, כמבואר בתיקוני זהר (תיקון ע'). ובספר מעבר יבוק (מאמר ענן הקטורת, הובא באוצר הברית עמ' קפ"ה הערה י') כתב שכל העם ההולכים לברית המילה הם כמקבלים פני השכינה הבאה להופיע מאורה על כל המטפלים במצווה זו.

לכן נראה, שאף אם לגבי הסעודה ניתן להקל ולא לעשותה במניין, וכפי שכתב ערוה"ש (יו"ד סי' רס"ה סעיף ל"ז): "ובמדינתנו מעטים הם העושים סעודה ורק אוכלים קצת מיני מתיקה כלעקא"ך וכיוצ"ב ומפני העניות וכובד הפרנסה נהגו כן" – לגבי מצוות המילה

א. הערת הגר"א נבנצל: כמדומני הלקט-יושר מביא בשם רבו שחולק. [כוונת הרב ללקט יושר, (הלכות תחנון וסוף התפילה סעיף ג') וז"ל: "וזכרני שהגאון ז"ל הלך מביהכ"ס שלו לביהכ"ס של הקהל אל המילה, אע"ג שאמר שמועה בשם הזקן מוה"ר מאיר בילדא ס"ל ז"ל הדר בווינא, כשהבחורים שלו רוצים לילך אל המילה אמר להם הגאון ר' מאיר ס"ל ז"ל... מה אתם רוצים לעשות אצל המילה, כדי לענות אמן על הברכה תלכו לבית השחטן ושימעו כמה ברכות וענו אמן].

על כך בשעת גזירות השמד נגד המילה, כדי שהמצווה תיעשה בנוכחות ציבור וברוב עם – וכל שכן שיש להקפיד על כך בדורנו.

על ידי קיום מצוות מילה בעשרה תזכה היולדת גם לברך "הגומל" לאחר הלידה בפני עשרה, ובכך תרוויח רווח כפול לקיים שתי מצוות חשובות גם יחד.

ראויה מצווה חביבה זו לעשותה כדבעי. וכבר בימי הרומאים ערערו על מצווה קדושה זו, כמובא במדרש תנחומא (תזריע) שטורנוסרופס הרשע ערער בפני ר"ע על מצוות המילה. ואף בדורנו 'מדינות נאורות' תוקפות את מעשה המילה מטעמי 'זכויות הפרט' וכדו'. אמנם תורתנו הקדושה היא קודם כל חובות אלוקות, כפי שפותח המסילת-ישרים את ספרו "מה חובתי ואעשנה". ומצווה יקרה זו חותמת את ברית קודש בגוף הישראלי, להורות שהקדושה פועלת על הגוף כמו על הנשמה. וזו מצווה שמסרו עליה את הנפש וע"כ נשתמרה בידם עד היום ב"ה (גם במשפחות הרחוקות מתו"מ), וא"כ ראויה מצווה זו להיעשות בפרסום כפי שהיה נהוג בכל הדורות.

ורק אם לצערנו ההורים מסרבים בכל תוקף, אז יש לקיים את פסק השו"ע ד"היכא דלא אפשר עבדינן בפחות מעשרה" (יו"ד רס"ה ס"ו). וברור שעדיף שיהודי יהיה נימול גם בלא עשרה, מאשר שיישאר ערל ח"ו. לכן אם למרות ההסברים וההפצרות מסרבים ההורים למולו במניין, בליית ברירה, יש לקיים הברית בביתם אף בלא נוכחות מניין. והשי"ת ילמד טועים בינה וישיבם בתשובה שלמה. אכ"ר.

"תנא: קול רחיים בבורני – שבוע הבן שבוע הבן. אור הנר בברור חיל – משתה שם משתה שם" ופרש"י (שם) כשקול רחיים נשמעים בבורני (שם מקום) "סימן הוא שיש שם ברית מילה, כמכריז ואומר 'שבוע הבן כאן'. וריחים סימן לשחיקת סממנין למכת התינוק. ושעת גזירת המלכות היה שגזרו שלא למול והיו יראים להוציא קול וקבעו סימן זה". וכן פירש בעניין אור הנר (שם ד"ה אור הנר): "סימן הוא כמו שצועק 'משתה שם משתה שם'. ברית מילה קרי שבוע הבן על שם שהוא לסוף שבוע". ובמרגליות הים (שם) הביא בשם תשובת הגאונים (סי' שס"א) שקול רחיים היה סימן למילה והדלקת הנר היה סימן לחופה, וכ"כ בפירוש רבינו חננאל (על הגמ' שם) "כל מי שהיה רואה נרות דולקים באסקופה יודעין שבאותה חצר סעודת הכנסת כלה, וקול רחיים – מילה שם בחצר והכל נכנסין".

הרי לפנינו מפורש ש"בשעת גזירת המלכות שגזרו שלא למול" (רש"י שם) הקפידו ישראל לא רק על עצם קיום המילה, כדין שעת השמד, אלא אף על הנוכחים הרבים בשעת המילה, ולכן היה צריך הכרזה על הדבר כדי לקרוא לציבור, והסימן היה מעין כרוז הקורא לציבור. והכול נעשה במסירות נפש למרות סכנת הנפשות שבדבר.

ג. מסקנה

לאור הנ"ל, נראה שיש לשכנע ולהפציר בהורי הרך הנימול ולהסביר להם עד כמה חשוב לקיים את מצוות המילה בפני מניין, ושכלל הדורות נהגו כן, ואף מסרו את הנפש